

SINFDAN TASHQARI MUSIQA TARBIYASINI AMALIYOTGA
TADBIQ QILISH MODELINI ISHLAB CHIQISH

Baxtiyorov Saidjon Quvondiq o'g'li
Urganch davlat pedagogika instituti
2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola sinfdan tashqari to'garaklarning modellashtirish tadqiqot usuli va ularning bola tarbiyasiga ta'siri haqida bayon qiladi.

Kalit so'zlar: Musiqa, to'garak, tarbiya, modellashtirish, Shaxsiyat printsipli zamonaviy to'garaklar, musiqiy-pedagogika.

DEVELOPMENT OF A MODEL FOR IMPLEMENTATION
OF MUSIC EDUCATION OUTSIDE THE CLASSROOM

Urganch state pedagogy 2nd stage
graduate student of the institute Bakhtiyorov
is the son of Saidjon Kuvondik

Abstract: This article describes the research method of modeling extracurricular clubs and their impact on child education.

Keywords: Music, club, education, modeling, Personality principle, modern clubs, music-pedagogy.

Ilmiy tadqiqotlar, shu jumladan pedagogik tadqiqotlar mantig'i o'rganilayotgan ob'ektni tavsiflovchi modelni tanlashni o'z ichiga oladi. Modelni tanlash va yaratish jarayoni tadqiqot ob'ektini chuqur o'rganish bilan bog'liq. Shu bilan birga, tadqiqotchi boshqarishi mumkin bo'lgan omillar va sharoitlar ajralib turadi.

Modellashtirish tadqiqot printsipli va usuli sifatida XX asrning 60-yillaridan boshlab tadqiqotning barcha bosqichlarida fanlarda (falsafa, psixologiya, matematika, pedagogik ta'lim va boshqalar), shu jumladan pedagogikada faol o'zgaraga boshladi.

Modellashtirish tadqiqot usuli sifatida adabiyot tahlili, tadqiqot usuli sifatida modellashtirish ob'ektning o'zini emas, balki oraliq yordamchi tizimni o'rganish va o'rganishni o'z ichiga oladi. Bunday holda, model ko'rinishning eng yuqori va maxsus shakli sifatida qaraladi.

Ushbu usulning o'ziga xos xususiyati haqida Y. K. Babanskiy quyidagi fikrni bildiradi: "modellashtirish o'rganilayotgan hodisa yoki jarayon haqidagi bilimlarni tizimlashtirishga yordam beradi, ularni yanada yaxlit tavsiflash yo'llarini ko'rsatadi, tarkibiy qismlar orasidagi to'liq aloqalarni belgilaydi va yanada yaxlit tasniflarni yaratish imkoniyatini ochadi"¹.

Biz uchun muhim narsa shundaki, model tadqiqotchi va tadqiqot ob'ekti o'rtasidagi oraliq bo'g'in vazifasini bajaradi va modelning noaniqligiga qaramay, u

¹ Бабанский, Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: Дидактический аспект / Ю.К. Бабанский. — М.: Педагогика, 1982. - 197 с.

ob'ektning tasviriga (rasm, diagramma yoki tavsif) tushadi. Modellashtirish ob'ektni o'rganishni vizual qilish va natijada o'rganilayotgan hodisaning mohiyatini yanada chuqurroq ochib berishga imkon beradi.

N. V. Bordovskaya modellashtirish jarayonini xuddi shunday ko'rib chiqadi. Model, uning fikriga ko'ra, asl tizimning ba'zi muhim xususiyatlarini takrorlaydigan ob'ektlar yoki belgilar tizimidir². Aqliy ravishda taqdim etilgan yoki moddiy jihatdan amalga oshirilgan, tadqiqot ob'ektini aks ettiradigan yoki takrorlaydigan tizim uni almashtirishga qodir, shunda ushbu tizimni o'rganish bizga ob'ekt haqida yangi ma'lumotlarni beradi. Model, sxematik, ramziy tasvir yoki tizim sifatida pedagogik hodisa yoki jarayonning soddalashtirilgan tavsifi sifatida uning eng muhim xususiyatlarini ochib beradi. Modellashtirish-bu pedagogik ob'ektning mavjudligini, tuzilishini, tarkibini, ishlashini yoki rivojlanishini ushbu tizim tarkibiy qismlari o'rtasidagi aloqalarni ochib berish orqali va o'rganilayotgan pedagogik hodisaning o'zgarish dinamikasini tahlil qilish imkoniyatini beradigan parametrlarni aniqlash orqali aks ettirishning nazariy usuli.

Tadqiqot boshqa tizim haqida ma'lumot beradigan tizim sifatida ajratilgan modelning funktsional maqsadi muhim ko'rinadi. Model quyidagilar uchun zarur:

muayyan ob'ekt qanday ishlashini, uning tuzilishi, asosiy xususiyatlari, rivojlanish qonunlari va tashqi dunyo bilan o'zaro ta'sirini tushuning;

ob'ektni yoki jarayonni boshqarishni o'rganing va belgilangan shartlar, maqsadlar, mezonlar bo'yicha eng yaxshi boshqaruv usullarini aniqlash;

ob'ektga ta'sir qilishning berilgan usullari va shakllarini amalga oshirishning bevosita va bilvosita oqibatlarini bashorat qilish.

Bizning tadqiqotimizda biz A. N. Dahinning nuqtai nazariga tayanamiz va model deganda "tadqiqot ob'ekti (yoki hodisa) ga o'xshash, sodda va qo'pol shaklda aks ettiradigan va takrorlaydigan sxema, fizik tuzilmalar, ramziy formulalar ko'rinishidagi sun'iy ravishda yaratilgan ob'ekt" tushuniladi³.

Modellashtirish usuli, o'rganilayotgan jarayon haqida yaxlit hodisa sifatida tasavvur yaratish imkoniyatini yaratib, biz milliy mumtoz musiqasi yordamida umumiy o'rta ta'lim maktabining o'rta sinf o'quvchilarning ma'naviyatini tarbiyalash jarayonining modelini yaratishda foydalanamiz. Nazariy darajada modellashtirish usulini qo'llagan holda, keyinchalik biz yaratgan modelga asoslanib, o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasini amalga oshirishimiz mumkin. Modelning asl ob'ektga o'xshashligi darajasi faqat tadqiqot maqsadlari bilan bog'liq. Haqiqiy ob'ektni har tomonlama o'rganish uchun ko'plab modellar talab qilinadi. Binobarin, model faqat haqiqiy ob'ektning zarur o'xshashlik darajasiga ega, chunki u tadqiqotchining nuqtai nazarini aks ettiradi, bu ob'ektni ko'rib chiqish burchagi va tadqiqot maqsadlari bilan bog'liq. Shunday qilib, umumiy o'rta ta'lim maktabining o'rta sinf o'quvchilarning ma'naviyatini milliy mumtoz musiqasi orqali tarbiyalash modeli haqida gapirganda, biz tadqiqot muammosini yaxlit hal qilishga da'vo qilmaymiz, balki mumkin bo'lgan variantlardan birini taqdim etamiz. Milliy mumtoz musiqasi orqali umumiy o'rta ta'lim

2 Бордовская, Н.В. Диалектика педагогического исследования: Логико- методологические проблемы \ Н.В. Бордовская. - СПб.: Изд-во РХГИ, 2001. - 496 с.

3 Дахин, А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность / А.Н. Дахин // Школьные технологии. - 2002. - № 2. — 62.

maktabining o'rta sinf o'quvchilarining ma'naviyatini tarbiyalash modeli murakkab pedagogik tizim bo'lib, unda biz quyidagi tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatamiz: maqsad-tarkib-tashkiliy shakllar-usullar-natija.

Tizim qismlarining to'liqligi printsipiga ko'ra, har qanday jarayonning modelini ishlab chiqishda o'z-o'zini ta'minlash va ishlashga ega bo'lgan tarkibiy qismlar to'plamini ajratish kerak, ya'ni model o'rganilayotgan pedagogik jarayon mazmunining o'ziga xos muhim jihatlarini aks ettiruvchi tarkibiy qismlardan iborat bo'lishi kerak. Shu asosda biz umumiy o'rta ta'lim maktabining asosiy bosqichida o'quvchilarning ma'naviyatini tarbiyalash modelining o'zaro bog'liq bo'lgan asosiy bloklarini aniqladik: pedagogik sharoitlar asosida amalga oshiriladigan maqsadli, tashkiliy, protsessual va samarali.

Maqsadli blok quyidagi hujjatlar asosida shakllangan ijtimoiy buyurtmani o'z ichiga oladi. Mazkur hujjatlardagi asosiy g'oyalarni qiyoslash ta'lim tizimi va o'quvchilar ma'naviyatini tarbiyalash jarayoni oldida turgan ustuvor maqsadlarni aniqlash imkonini berdi. Shu munosabat bilan biz o'quvchilarni ma'naviy tarbiyalash vazifalarini belgilab oldik:

milliy mumtoz musiqasi haqidagi bilimlarni shakllantirish;

o'quvchilarning ma'naviy qadriyatlarini, ma'naviy fazilatlarini idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirish;

musiqiy va estetik faoliyatga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish, ijodiy o'zini namoyon qilish.

Keling, qo'llaniladigan har bir yondashuvning asosiy qoidalarining mohiyatini va ularning ishimiz uchun ahamiyatini ochib beraylik. Zamonaviy ta'lim tizim yondashuv tadqiqot ob'ektini tizim sifatida ko'rib chiqadigan, o'rganadigan va tashkil etadigan metodologik yo'nalishlardan biridir.

Tizimli yondashuvning asosini pedagogik muammolarni hal qilishda kompleks va integral yondashuvlar tashkil etadi. Ta'lim va ta'limga kompleks yondashuv printsipining asosiy qoidalari - ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining birligi va o'zaro bog'liqligi, shaxsni har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilganlik, ta'lim vositalari, usullari, shakllari va texnologiyalaridan foydalanish talablari.

Bizning tadqiqotimiz uchun tizimli yondashuvning asosi ta'limning ideal maqsadining muhim xususiyatlarini aniqlash - har tomonlama va uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirish, unga erishish faqat tizimli yondashuvni amalga oshirishda mumkin degan qoida muhimdir.

Tizimli yondashuvning asosiy tizimli tahlil bo'lib, u murakkab tashkil etilgan tizimlarni o'rganish va ularni modellar shaklida taqdim etish uchun ishlatiladigan uslubiy vositalar to'plami sifatida tushuniladi. Maqsad va hal qilinadigan vazifalarga qarab, modellarni loyihalashda tarkibiy, funktsional va genetik tahlil uslubiy vosita sifatida ishlatiladi. Tadqiqotda biz pedagogik dizaynda qo'llaniladigan strukturaviy tahlil, shuningdek modellashtirish, loyihalash va sxematiklashtirishdan foydalandik.

Pedagogik ob'ektlarni o'rganishda tizimli yondashuv printsiplar orqali amalga oshiriladi:

tadqiqot ob'ekti va predmetini tizim sifatida aniqlash;

ushbu tizimlarning tarkibiy elementlari va tarkibiy qismlarini va ular orasidagi aloqalarni aniqlash;

ushbu tizimlarning samarali ishlashi va rivojlanishi uchun sharoitlarni aniqlash; tizimlarni boshqarish modelini yaratish.

Tizimli yondashuvning ushbu printsiplari va qoidalarini amalga oshirish umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarining ma'naviyatini tarbiyalashni tizim sifatida ko'rib chiqishga, mavzu tarkibini, tarkibiy qismlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga va umumiy o'rta ta'lim maktabining o'rta sinf o'quvchilarining ma'naviyatini milliy mumtoz musiqasi orqali tarbiyalash modelini yaratishga imkon beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv-bu o'quv jarayonining ikki tomonining o'zaro ta'siri: o'qituvchining faoliyati va shaxsiyati o'quv jarayonining markazida bo'lgan o'quvchining faoliyati. Ta'lim va tarbiya jarayonida ushbu yondashuvni amalga oshirishda sub'ekt-ob'ekt munosabatlaridan sub'ekt - sub'ektga o'tish amalga oshiriladi.

Tadqiqotimizda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni tanlashda biz zamonaviy ta'limdagi innovatsion jarayonlar shaxsning rivojlanish qiziqishlari, qobiliyatlari va xususiyatlarini, ta'limning yangi mazmunini to'liq hisobga olishni va natijada shaxsning rivojlanishini ta'minlaydigan rejalar, dasturlar, ta'lim va tarbiya texnologiyalarini o'zgartirishni talab qilishiga asoslandik. Zamonaviy sharoitda o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini rivojlantirish, shaxsning o'z faoliyati muhim rol o'ynaydi, bu o'quv jarayonida faqat shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishda amalga oshirilishi mumkin.

Amalda, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv printsiplar orqali amalga oshiriladi:

O'z-o'zini amalga oshirish printsipti. Har bir o'quvchida ularning intellektual, kommunikativ, badiiy va jismoniy qobiliyatlarini yangilash zarurati mavjud. O'quvchilarning tabiiy va ijtimoiy imkoniyatlarini namoyon etish va rivojlantirish istagini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash muhimdir.

Shaxsiyat printsipti. O'quvchi va o'qituvchi shaxsining individualligini shakllantirish uchun sharoit yaratish ta'lim muassasasining asosiy vazifasidir. Nafaqat o'quvchi yoki kattalarning individual xususiyatlarini hisobga olish, balki ularning keyingi rivojlanishiga har tomonlama yordam berish kerak.

Subyektivlik printsipti. Individuallik faqat sub'ektiv vakolatlariga ega bo'lgan va ulardan faoliyat, aloqa va munosabatlarni qurishda mohirona foydalanadigan odamga xosdir. O'quvchiga sinfda va maktabda hayotning haqiqiy sub'ekti bo'lishiga yordam berish, shakllanishiga hissa qo'shish kerak va uning subyektiv tajribasini boyitish. Ta'lim jarayonida o'zaro ta'sirning sub'ektlararo tabiati ustun bo'lishi kerak.

Tanlash printsipti. Pedagogik jihatdan o'quvchi doimiy tanlov sharoitida yashashi, o'qishi va tarbiyalanishi, sinf va maktabda o'quv jarayoni va hayotini tashkil etishning maqsadi, mazmuni, shakllari va usullarini tanlashda sub'ektiv vakolatlariga ega bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Ijodkorlik va muvaffaqiyat printsipti. Individual va jamoaviy faoliyat o'quvchining individual xususiyatlarini va o'quv guruhining o'ziga xosligini aniqlash va rivojlantirishga imkon beradi. Ijodkorlik tufayli o'quvchi o'z qobiliyatlarini ochib beradi, shaxsiyatining kuchli tomonlari haqida bilib oladi. Faoliyatning u yoki bu turida muvaffaqiyatga erishish o'quvchi shaxsining ijobiy o'zini o'zi kontsepsiyasini shakllantirishga yordam beradi, o'quvchining o'zini o'zi takomillashtirish va o'zini o'zi qurish bo'yicha keyingi ishlarini yo'lga qo'yishini rag'batlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxadjaeva N. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat” (o’quv qo’llanma) T. 2006.
2. Abdullaev R. Milliy istiqlol va musiqa. T.:2002.
3. Ibrohimov O.A. «O’zbek xalq musiqa ijodi» (metodik tavsiyalar I qism), T.: 1994.
4. Бабанский, Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: Дидактический аспект / Ю.К. Бабанский. — М.: Педагогика, 1982. - 197 с.